

Cesta z Ruska

Ruská agrese
proti Ukrajině
a její důsledky

Zdeněk Kříž

Zdeněk Kříž
Cesta z Ruska

MEZI ŽÁNRY
SVAZEK 4

Zdeněk Kříž

Cesta z Ruska

Ruská agrese proti Ukrajině
a její důsledky

MUNI
PRESS

© 2023 Masarykova univerzita
© 2023 Text Zdeněk Kříž
© 2022 Layout Jakub Konvica

ISBN 978-80-280-0261-9
ISBN 978-80-280-0260-2 (brožováno)

7	Kapitola první Úvod
13	Kapitola druhá Ruská zahraniční politika. Pokus o udržení „ruského světa“
31	Kapitola třetí Ilegální anexe Krymu a rozpoutání války na Donbase
45	Kapitola čtvrtá Příprava na další válku
65	Kapitola pátá V předvečer války
85	Kapitola šestá Jak ruské vojenské plány nepřežily střet s realitou na bojišti
125	Kapitola sedmá Ruská strategická katastrofa
161	Kapitola osmá Závěr
166	Seznam zkratk
167	Jmenný rejstřík

Děkuji Oldřichu Krpčovi, Martinu Chovančíkovi a Lubomíru Světničkovi, kteří mně v průběhu roku 2022 poskytli cenné podněty k jednotlivým tématům diskutovaným v knize.

Poděkování patří také Adrianě Ilavské za pomoc při tvorbě map a grafů.

V neposlední řadě děkuji své rodině, kterou jsem okradl o čas věnovaný této knize.

Při zpracování knihy byly se souhlasem Lubomíra Světničky využity myšlenky a některé modifikované pasáže z populárních textů, které autor průběžně publikoval na zpravodajském portálu NATOaktual, a také autorovy komentáře zveřejněné v mnoha mediálních vystoupeních v průběhu roku 2022.

Úvod

Historie je věda o tom, co se nikdy nestává dvakrát.

Murphyho zákon

Ruská agrese proti Ukrajině způsobila mnohé hoře. A ještě způsobí. Doposud vyhnala z domova přibližně 7,5 milionu lidí, dle ukrajinských úřadů byly uneseny statisíce ukrajinských dětí a kvůli válce už došlo ke ztrátě přibližně 200 000 lidských životů a k materiálním škodám, které jdou do stamiliard amerických dolarů. Jde o nejhorší ozbrojený konflikt v Evropě od roku 1945, neboť válčí dvě největší evropské pozemní armády, které jsou vybavené v hojném počtu soudobou bojovou technikou. Rusko je navíc velmocí s jaderným arzenálem srovnatelným s USA. Hlavním zdrojem urputnosti na obou stranách jsou neslučitelné politické cíle. Kompromis není možný. Ukrajina chce přežít a Rusko jí to nechce dovolit. Prostě slovanská vzájemnost v praxi. Konec konců obdobnou sverepost jsme mohli v menším měřítku vidět i na Balkáně v 90. letech 20. století mezi Chorvaty a Srby. Ukrajina chce pryč z Ruska, pryč z „ruského světa“. A Rusko ji nechce pustit, protože bez ní jen těžko může být impériem s globálními ambicemi. Bojují spolu dva největší slovanské státy, které by i bez ozbrojené konfrontace čelily mnoha zásadním výzvám pro svoji další existenci v budoucím světě 21. století. Oba jenom těžce překonávají negativní důsledky dekad marxistické diktatury, trpí hlubokou demografickou krizí a hledají způsoby, jak zachytit moderní ekonomické trendy. Bohužel tento konflikt je veden s intenzitou, která překonává války v rámci násilného rozpadu Jugoslávie v 90. letech minulého století. Komplexní znalost brutality války, jež je podle mnoha indicií značná, získáme až po jejím skončení a vyšetření alespoň těch největších válečných zločinů. Již nyní se ale Buča stala dalším symbolem vraždění civilistů.

Není proto velkým překvapením, že se rusko-ukrajinská válka dostala v posledních měsících do centra pozornosti analytiků, médií a veřejných debat. A ještě dostane. Až válka skončí, poskytne nepřeberně studijního materiálu pro historiky a podnětů pro dokumentární a filmovou tvorbu. Cílem předložené knihy nemůže být napsat její stručnou historii. Není to nyní možné, chybí nám přístup k pramenům, spolehlivá data a časový i emocionální odstup. Jde spíše o postřehy k některým aspektům konfliktu, které jsou důležité a snad zajímavé pro širší veřejnost. Maximálním možným cílem je nastínění základní chronologie a periodizace za rok 2022 (statistická data se vztahují k listopadu).

Proces rozpadu Sovětského svazu na přelomu 80.–90. let minulého století byl neočekávanou změnou parametrů mezinárodního systému. Zástupce ředitele CIA Robert Gates v polovině 80. let minulého století prohlásil, že „neexistuje, aby se SSSR rozpadl ještě za života mých dětí“ a „neexistují žádné náznaky, že v SSSR dochází k zásadním změnám“. Přesto se nemožné stalo novou realitou. Bipolární distribuce moci zanikla. Na scéně se objevilo mnoho nástupnických států včetně Ruska a Ukrajiny. Rozpad impéria vyvolal v Rusku šok, na který hledalo odpovědi. V ideové rovině šlo o vypracování konceptu „ruského světa“. V politice potom o snahu Vladimíra Putina impérium obnovit. Jde o důležitý

kontext současné rusko-ukrajinské krize, se kterým se seznámíme ve druhé kapitole.

Ruská agrese vůči Ukrajině by neměla být překvapením. Ve třetí kapitole je věnována pozornost ilegální anexi Krymu a rozpoutání války na Donbase v letech 2014–2015. Již tehdy se Rusko pokusilo Ukrajinu připravit o oblasti, které Moskva nazývá Novoruskem. A Putin v tomto úsilí selhal. Zisk cenného Krymu a částí dvou východních ukrajinských oblastí byl jenom slabým odvarem jeho původních záměrů. Na Ukrajině Putinova zahraniční politika způsobila výrazné oslabení ruské měkké moci a popularity Moskvy. Ukrajina se nezpochybnitelně dostala na vektor pryč od „ruského světa“. Proruské síly se staly jednoznačnou menšinou a dále oslabovaly. Kyjev obrátil pozornost ke vstupu do mezinárodních institucí západního světa a zahájil výstavbu silné armády. Okno příležitostí pro navrácení Ukrajiny zpět do ruské říše se zavíralo. Tyto procesy stručně shrnuje třetí kapitola.

Čtvrtá kapitola se věnuje vojenským reformám obou hlavních oponentů. Rusko se na intenzivní válku ve východoevropském prostoru připravovalo od roku 2008. Ukrajina potom po vojenské lekci, kterou dostala na Donbase v letech 2014–2015. Mezi experty před válkou převládal dojem, že ruská armáda se stala silnou, moderně vyzbrojenou a dobře vycvičenou. Druhou armádou světa. Pokrok ve vojenských reformách na Ukrajině sice bezpečnostní komunita uznávala, ale výčet ukrajinských nedostatků byl nadále velmi dlouhý. V kontextu tohoto vnímání se potom v předvečer války vytvořilo přesvědčení, že pád Ukrajiny v otevřeném vojenském konfliktu s Ruskem je pouze otázkou času, množství lidských obětí a velikosti materiálních škod.

Výše popsaná percepce poměru sil mezi hlavními aktéry ovlivnila diplomacii v předvečer války. Jde o téma, kterým se zabývá kapitola pátá. Západ se velmi dlouho držel strategie hlavně Rusko neprovokovat. Moskva ji bohužel pochopila jako slabost a ne vstřícnost. Když západní zpravodajské služby pojal na základě ruských vojenských příprav odůvodněné podezření, že se Rusko připravuje k invazi, a diplomaté USA a západní Evropy se snažili Moskvu od jejího záměru odradit, dospěl Vladimír Putin k závěru, že jde o západní bluf. Nevěřil ve schopnost kolektivního Západu zformulovat společnou politickou strategii proti ruské invazi a vůli ji implementovat. A důvěřoval vlastní armádě, že bude schopna ve východní Evropě rychle nastolit novou realitu. V tom se zcela zásadně přepočítal. Západní země se ve svém cíli shodovaly, i když se odlišovaly ve strategii, jakou jej chtěly dosáhnout. Rusko nejednalo v dobré víře. Formulovalo nesplnitelné politické požadavky a diplomacii chápalo jako nezbytnou výplň času před vojenskou invazí. Ruská diplomacie sloužila k vytváření příhodných podmínek k válce, a nikoli k nalezení mírového řešení. Ukrajina usilovala o větší vojenskou, ekonomickou a politickou pomoc Západu, ale její představitelé zároveň nechtěli přílišným

zdůrazňováním bezprostředně hrozícího nebezpečí invaze paralyzovat a rozvrátit společnost. Rusko ke zdůvodnění invaze použilo nepřilíš věrohodně prefabrikované záminky a 24. února 2022 skutečně zaútočilo.

Průběhem vojenských operací se zabývá kapitola šestá, která poskytuje základní chronologii invaze. Opírá se o data, jež jsou zcela zřejmá z jejího průběhu. Podrobnou a fundovanou vojenskou analýzu konfliktu budou muset provést budoucí vojenští historii a odborníci na operační umění, až získají lepší přístup k pramenům, než který máme nyní. Všechny strany vedou velmi intenzivní informační válku. V její atmosféře se mnoho událostí může jevit jinak, než jak se doopravdy staly.

Sedmá kapitola je věnována důsledkům ruské invaze. Obhajuje argument, že pro ruské cíle zabránit úniku Ukrajiny z ruského světa, etablovat Rusko jako velmoc srovnatelnou svojí mocí s USA a oslabit americkou hegemonii v mezinárodním systému znamenala agrese nevídanou katastrofu. Válka naopak ohrozila ruskou pozici v postsovětském prostoru, urychlila prozápadní směřování Ukrajiny, vedla k bezprecedentní západní politické, ekonomické a vojenské podpoře Ukrajiny, pomohla oživení NATO a posílení jeho soudržnosti, spustila rychlé rozšiřování NATO o severské státy, ukázala absenci vlivných spojenců Ruska ve světě, způsobila uvalení ekonomických sankcí a v neposlední řadě odhalila a prohloubila ruskou konvenční vojenskou slabost.

V závěru je potom velmi stručně diskutován výhled konfliktu v roce 2023. Pro jeho budoucnost je rozhodující pokračování západní pomoci Ukrajině, vývoj podpory války u obou hlavních aktérů a rozhodnutí Číny, jak se zachová.

Ruská zahraniční politika. Pokus o udržení „ruského světa“

Rozpad Sovětského svazu byl nejhorší geopolitickou katastrofou dvacátého století.

Vladimír Putin v roce 2005

Literatura

- 1 Hlaváček, P., Romancov, M. (eds.): *Vytěsněná Evropa? Kontexty a perspektivy evropské východní otázky*. Praha: Academica, 2020.
- 2 Holzer, J., Mareš, M., Šmíd, T., Jirušek, M., Kuchyňková, P., Coufalová, L., Žídek, L., Vlček, T., Gazda, J., Šaur, J., Boček, P., Vlček, R.: *Czech Security Dilemma: Russia as a Friend or Enemy?* Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
- 3 Kratochvíl, P., Sychra, Z.: The Czech-Russian Relations: From Bridge-Building to Open Hostility. In Kaeding, M., Pollak, J., Schmidt, P. (eds.): *Russia and the Future of Europe: Views from the Capitals*. Cham: Springer, 2022.
- 4 Zubov, A. (ed.): *Dějiny Ruska 20. století. II. díl: 1940–2007*. Praha: Argo, 2015.
- 5 Mitrofanov, A.: *Mrazík s pendrekem v ruce. Proč je současné Rusko takové a proč nemůže být jiné?* Praha: Prostor, 2022.
- 6 Veber, V.: Rozpad Sovětského svazu. *Paměť a dějiny*, 2011, (4), 3–16.

Na počátku 80. let minulého století byla na první pohled pozice Sovětského svazu ve světě neotřesitelná. Dle oficiální propagandy byly úspěšně plněny pětileté plány, Sovětský svaz dávno předešel ve výrobě železa a oceli Spojené státy a doháněl v ekonomice nejvyspělejší kapitalistické státy. Poslední tvrzení ale bylo od pravdy velice vzdálené. O vybudování komunismu, jehož počátek Chruščov neprozřetelně položil do 80. let, se již nehovořilo. Ekonomické problémy v zemi byly nadále interpretovány jako průvodní jev rychlého sovětského hospodářského rozmachu (takzvané problémy růstu). V 70. letech 20. století se Sovětskému svazu podařilo prosadit vznik řady spřátelených režimů v Africe a Asii. Marxistické diktatury (nazývané marxistickou terminologií „světová socialistická soustava“), se rozkládaly na 31 % světové souše a ovládaly 34 % všeho obyvatelstva. Marxismus, včetně jeho leninské verze, měl mnohé sympatizanty v kapitalistickém a demokratickém světě. Sovětský svaz byl vojenskou supervelmocí, které ve vojenském sektoru mohly konkurovat pouze Spojené státy. Uvádí se, že Moskva disponovala 2 490 strategickými jadernými raketami proti 2 042, které vlastnily USA. Eskalující konflikt s USA a Západem, jenž se zdál být v 80. let minulého století nepřijemnou patálií, se nijak nevymykal z obecného trendu vzájemných vztahů mezi táborem socialismu a kapitalismu v době studené války. Invaze do Afghánistánu z roku 1979 se také prozatím nejevila jako hrozba pro přežití marxistické diktatury v SSSR.

Pod povrchem se ale kumulovaly ekonomické problémy, etnické třenice a ekologická krize takovým způsobem, že si je mezi sebou připouštěla i sovětská vládnoucí elita. O reformy v rámci sovětského systému se po smrti Brežněva v roce 1982 pokoušel již Jurij Andropov. Před tím, než se stal generálním tajemníkem ÚV KSSS a formálně nejmocnějším politikem v SSSR, působil v čele KGB. Po Andropovově smrti a krátké peripetii s Konstantinem Černěnkem byl v roce 1985 ustaven do čela sovětského státu Andropovův oblíbenec, relativně mladý a dynamický politik Michail Gorbačov. Začala éra reform, jejichž klíčovými slovy se staly přestavba, glasnost, nové politické myšlení a rozumná obranná dostatečnost. Pod přestavbou měl režim na mysli reformy v rámci sovětského systému. Glasnost znamenala méně cenzury a veřejnou pobídku k pojmenování problémů, ve kterých se SSSR nacházel, pokud se budou úvahy pohybovat v rámci základních parametrů sovětského systému. Nové politické myšlení odkazovalo na nutnost tvůrčím způsobem používat marxismus-leninismus při promýšlení a přípravě reform. A konečně koncept rozumné obranné dostatečnosti rozvíjel myšlenky o upouštění od závodů ve zbrojení se Západem, a dokonce i částečné demilitarizaci SSSR. Přípravované reformy byly dávány do protikladu s takzvaným obdobím stagnace, za které byla vyhlášena 70. léta.